

UNIVERZITET SINGIDUNUM

Department za posleddiplomske studije,

Danijelova 32, Beograd

VEĆU DEPARTMANA ZA POSLEDIPLOSMKE STUDIJE

Odlukom Veća Departmana posleddiplomskih studija broj 4-138/2018 od 28.9.2018. godine, određeni smo za članove Komisije za ocenu i odbranu doktorske disertacije kandidata, master Strahinje Bogdanovića, pod nazivom: „Izbor kriterijuma za procenu projekata ulaganja u poljoprivrednu proizvodnju Srbije”, o čemu podnosimo sledeći

IZVEŠTAJ

1. Osnovni podaci o kandidatu i doktorskoj disertaciji

Biografija kandidata Kandidat Strahinja Bogdanović rođen je 08.12.1988. godine u Somboru, gde je završio osnovnu školu „Avram Mrazović“. U Somboru je završio Srednju ekonomsku školu, smer finansijski tehničar, kao odličan učenik. Nakon završene srednje škole upisuje Ekonomski fakultet u Subotici, osnovne i master studije završio je na departmanu za agroekonomiju. Master rad je 2012. godine odbranio sa ocenom 10. Na Univerzitetu Singidunum 2015/16. školske godine upisao je doktorske studije na smeru Savremeno poslovno odlučivanje, gde je položio sve prgramm redvidene ispite sa prosečnom ocenom deset.

Kandidat Strahinja Bogdanović je profesionalnu karijeru započeo u Vojvođanskoj banci, gde je radio u periodu 2013-2014. godina. Naredne 2015. godine započeo je zaposlenje u JKP Urbanizam u Sombor na radnom mestu rukovodioca opštih poslova. Od 2016. godine je zaposlen u Gradskoj upravi Sombora na radnom mestu šefa kabineta gradonačelnika, a trenutno je na mestu Referenta za bezbednost i kontrolu u JKP Energana, Sombor.

Objavljeni radovi kandidata Kandidat ima objavljen rad u časopisu Ekonomija – teorija i praksa, pod naslovom „Podsticanje izvoza poljoprivrednih proizvoda viših faza prerade“, 2018, Vol.11 No1, u rangi M 52. Kandidat takođe ima objavljen rad u časopisu Ekonomika poljoprivrede, pod naslovom “Strategic Multicriteria Decision - Making Process in Agriculture”, koji je objavljen marta 2019. godine u broju Vol 66, No1, s.98-107, u rangi M24, čime su zadovoljena oba kriterijuma predviđena Statutom Univerziteta.

Doktorska disertacija kandidata Strahinje Bogdanovića urađena je na ukupno 154 strane, od čega 3 strane spisak literature. Spisak korišćene literature obuhvata 53 reference naučnih radova, knjiga, zbornika radova, zakonskih propisa i elektronskih izvora. Osim ostalog disertacija sadrži 67 tabela, 14 grafikona i 5 slika.

Doktorska disertacija kandidata Strahinje Bogdanovićabila je potvrđnuta proveri softverom na preklapanje / plagijarizam (iThenticate Plagiarism Detection Software). Ukupna procentualni iznos preklapanja koji je utvrđen je 3% disertacije.

2. Predmet i cilj istraživanja

Predmet disertacije je analiza stepena razvijenosti agrarnog sektora u Republici Srbiji, nivoa spoljnotrgovinske razmene poljoprivrednim proizvodima, a osnovni predmet je analiza isplativosti investicionih ulaganja u višegodišnje zasade voća, kao načina podizanja ekonomske snage samog gazdinstva. Makroekonomsko okruženje, stepen socio-ekonomske razvijenosti, kupovna moć potrošača, nivo obrazovanja i informisanosti determinišu kretanje i pojave koje utiču na nivo razvijenosti, uspešnost poslovanja poljoprivrednih proizvođača, koji se bave podizanjem višegodišnjih zasada.

Stanje i nivo poljoprivredne proizvodnje direktno i indirektno značajno utiču na stanje i nivo ekonomskog razvoja zemlje. Otuda je značaj teme višestruk. Poboljšanje stanja agrarnog sektora u Srbiji, i većom spoljnotrgovinskom razmenom poljoprivrednih proizvoda, prvenstveno većim izvozom, Srbija bi mogla ostvariti željeni suficit, koji bi se pozitivno odrazio na opšti ekonomski rast i razvoj.

Analizom ekonomske isplativosti investiranja u višegodišnje zasade voćarskih kultura i korišćenjem relevantnih izvora podataka, analizirano je nekoliko načina (modela) za sticanje dodatnih prihoda. Time se postiže uvid u različite nivoe prihoda koje gazdinstva mogu da ostvare ulaganjem u razne kulture, kulture koje mogu da donesu i do 4 puta veće prihode od klasične ratarske proizvodnje. Ovakav tip proizvodnje može da doprinese podizanju ukupne ekonomske snage gazdinstva, rastu izvoza i celokupnom ekonomskom rastu i razvoju zemlje.

Naučni cilj disertacije je utvrđivanje realnog stanja u agrarnom sektoru Republike Srbije, spoljnotrgovinske razmene poljoprivrednih proizvoda Srbije sa svetom, komparacija sa zemljama u okruženju, kao i ispitivanje kriterijuma i modela za ocenu isplativosti investicionih ulaganja u intenzivnu poljoprivrednu proizvodnju višegodišnjih zasada. Ostvarivanjem višeg nivoa proizvodnje na ovaj način moguće je ostvariti i veći izvoz poljoprivrednih proizvoda kao osnove ubrzanja privrednog rasta i smanjivanja deficita spoljnotrgovinskog bilansa.

Međunarodno tržište proizvodnje i plasmana proizvoda sa višegodišnjih zasada (orah, lešnik i jabuka) beleži značajan rast prometa i profita. Međunarodno tržište na kojem se plasiraju i prodaju ovi proizvodi tokom vremena dovodi do povećanja kvaliteta usluga, specijalizacije rada, otvaranja novih radnih mesta i povećanje efikasnosti kompetencija u toku samog procesa rada.

Naučni cilj disertacije je takođe da iskoristi mogućnosti upotrebe hibridne AHP-NSV metode (kombinaciju kvalitativnog *Analytic Hyerarchy Proces s-* metoda Analitičkog Hijerarhijskog Proces, sa kvantitativnim metodom neto sadašnje vrednosti), koja se prema raspoloživim saznanjima po prvi put upotrebljava u oblasti poljoprivrede, a koja bi se mogla primeniti i u drugim naučnim oblastima.

Društveni cilj disertacije jeste ukazivanje na nizak nivo razvijenosti spoljnotrgovinske razmene agrara, kao i investicionih ulaganja u višegodišnje zasade na teritoriji Republike Srbije, odnosno ukazivanje na načine i mogućnosti da se postojeće stanje unapredi. Nedovoljna razvijenost tržišta višegodišnjih zasada u našoj zemlji posledica je dejstva eksternih faktora, demografski uslovi, ekonomska nerazvijenost, slabljenje kupovne moći stanovništva, i internih faktora, poput nedovoljne informisanosti o mogućnostima korišćenja novčanih sredstava namenjenih za podršku i razvoj poljoprivrede.

3. Hipotetički okvir doktorske disertacije se sastoji od sledeće generalne, posebnih i pojedinačnih hipoteza:

Generalna hipoteza:

- Postoje realne mogućnosti za efikasniji razvoj poljoprivrede podizanjem višegodišnjih zasada u odnosu na klasičnu ratarsku proizvodnju.

Iz osnovnog cilja ove doktorske disertacije, proizilazi i posebna hipoteza:

- Postojanje modela za procenu projekata ulaganja u poljoprivrednu proizvodnju olakšava investitorima proces odlučivanja.

Posebne hipoteze:

Generalna hipoteza se operacionalizuje preko i pomoću sledećih posebnih hipoteza:

H1: Bihevioralni modeli donošenja investicionih odluka u poljoprivredi mogu se primenjivati podjednako i kod malih i kod velikih poljoprivrednih proizvođača;

H2: Ad-hoc izbori vrednovanja kriterijuma za procenu projekata ulaganja u poljoprivrednu proizvodnju nisu pouzdani i ne ulivaju sigurnost investitorima;

H3: Profitabilnost je osnovni cilj manjih i većih poljoprivrednih proizvođača.

4. Metodologija istraživanja

U skladu sa izabranom predmetom istraživanja, definisanim ciljevima istraživanja i postavljenim naučnim hipotezama radi definisanja naučnih i stručnih zaključaka i iznalaženja

mogućih rešenja najpre je izvršena analiza, uz korišćenje rezultata istraživanja iz međunarodne naučne literature, odnosno saznanja naučnika i drugih autora koji su istraživali problematiku kojom se bavi ovaj rad. Za utvrđivanje tekućeg stanja i trendova razvoja u agraru korišćen je eksplorativni metod istraživanja, odnosno korišćenje postojeće literature i elektronski izvori. Kandidat je u disertaciji koristio naučno-teorijska saznanja, relevantnu literaturu i savremenu poslovnu praksu korišćenjem većeg broja metoda, i to: istorijske metode, metod studije slučaja i metod klasifikacije.

Primenom istorijskog metoda pribavljeni su rezultati istraživanja drugih autora koji su se bavili ispitivanjima ove oblasti. Pribavljeni podaci potiču uglavnom iz članaka, statistike i istraživanja zemalja Istočne i Zapadne Evrope.

Metodom studije slučaja analizirani su ukupni troškovi za nabavku mehanizacije, inicijalna ulaganja u podizanje višegodišnjih zasada, kao i prikaz troškova u periodima rane, pune i opadajuće rodности. Nakon toga projektovani su prinosi za period od 30 godina, kao i trend kretanja cena. Metodom neto sadašnje vrednosti, NSV i metodom perioda povrata uložениh sredstava analizirano je koji oblik višegodišnjih zasada donosi najveće prihode.

Metodom klasifikacije izvršeno je poređenje sva tri oblika vešegodišnjih zasada sa klasičnom ratarskom proizvodnjom i dobijeni rezultati služe kao reper za ulaganje i odabir kulture gajenja.

U skladu sa ciljem doktorske disertacije kreiran je model za izbor kriterijuma za procenu projekata ulaganja u poljoprivrednu proizvodnju, koji se zasniva na kombinaciji kvalitativnih i kvantitativnih matematičkih metoda sinhronizovanih tako da mogu objektivno poslužiti prilikom odabira investicionih alternativa. Reč je o modelu koji kombinuje AHP metodu (*Analytic Hierarchy Proces* s- metoda Analitičkog Hijerarhijskog Proces), uz pomoć koje se kombinovanjem vrednosti subjektivnih mišljenja na objektivan način dolazi do izbora jedne od alternativa, kao i NSV metod (Neto Sadašnja Vrednost), uz pomoć koga se proračunava neto sadašnja vrednost svake izborne alternative u bilo kom datom momentu u budućnosti. Kombinovane, ove dve metode, nisu zajedno korišćene u naučnim istraživanjima vezanim za poljoprivredu, pa je ostvaren cilj rada - stvaranje i upotreba nove hibridne AHP-NSV metode koja bi se mogla primeniti i u drugim oblastima nauke.

5. Kratak sadržaj disertacije Disertacija obuhvata uvod, sedam poglavlja i zaključak.

U uvodnom razmatranju ukratko je izložen problem koji je razmatran u disertaciji. Uvod takođe sadrži opšte podatke o istraženosti ovog problema u Republici Srbiji, metodološki pristup, polazne hipoteze, cilj i predmet istraživanja, kao i struktura rada.

U drugom delu rada, pod naslovom „Uvoz i izvoz poljoprivrednih proizvoda Republike Srbije“, koji je obima 5 strana, postavljen je teorijski okvir za istraživanje, u kome je analizirana dinamika, obim i struktura uvoza i izvoza poljoprivrednih proizvoda Republike Srbije.

Treći deo rada, pod naslovom „Poljoprivredna proizvodnja, faktori koji determinišu izbor strategija i odlučivanje u poljoprivredi“, koji je obima 44 strane, bavi se poljoprivrednom proizvodnjom, analizom faktora koji je determinišu, kao i strategijskim menadžmentom u poljoprivredi.

Četvrti deo rada, pod naslovom „Metode istraživanja“, koji je obima 7 strana, opisuje naučno - istraživačke metode korišćene u istraživanju i to fokus grupa, intervju, metod neto sadašnje vrednosti i metod analitičkog hijerarhijskog procesa.

U petom delu, pod naslovom „Rezultati istraživanja“, koji je obima 65 strana, su prezentovani rezultati sprovedenog istraživanja.

Šesto poglavlje, „Diskusija“, koji je obima 5 strana, sadrži diskusiju rezultata i to diskusije rezultata dobijenih kombinovanom AHP-DNT metodom, prelazak na viši stepen prerade i izbor tržišta na koje bi se plasirali ovi proizvodi.

U sedmom poglavlju, pod naslovom „Kreiranje modela za ocenu investicionih projekata u poljoprivredi“ koji je obima 6 strana, je kreiran predlog modela za bolji i efikasniji izbor kriterijuma za procenu projekata ulaganja u poljoprivrednu proizvodnju Republike Srbije, ukazano je na ograničenja korišćenog hibridnog modela i na mogućnosti daljih istraživanja.

U zaključku, na 5 strana, dati su generalni i zaključci po poglavljima, sa posebnim osvrtom na polazne hipoteze.

6. Postignuti rezultati naučni doprinos istraživanja

Kombinovanjem rezultata ovog istraživanja sa brojnim istraživanjima na ovu temu sprovedenim u drugim zemljama došlo se do korisnih zaključka važnih elemenata sveobuhvatnog holističkog modela implementacije strategije razvoja poljoprivrede usmerene na unapređenje poljoprivredne proizvodnje i izvoza.

Poseban naučni doprinos disertacije predstavlja korišćenje hibridnog modela, kombinovanjem kvantitativnog metoda neto sadašnje vrednosti i kvalitativnog metoda analitičkog hijerarhijskog procesa, koje do sada nije korišćeno u oblasti poljoprivrede, u cilju donošenja validnih odluka pri oceni isplativosti investicionih projekata u poljoprivrednoj proizvodnji, čime se daje doprinos unapređenju procesa donošenja strateških odluka u oblasti agara.

Takođe, ovo istraživanje bi trebalo da otvori put ka drugim naučnim istraživanjima ove oblasti i da ukaže na veliki značaj, za poljoprivredni sektor Republike Srbije, i za ukupan ekonomski rast i razvoj RS. Povećanje poljoprivredne proizvodnje i izvoza uz poboljšanje

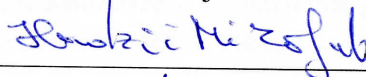
kvaliteta i efikasnosti bi uticalo i na otvaranje novih radnih mesta, pa se društveni doprinos ovog rada može ogledati i u sveukupnom poboljšanju blagostanja u ovoj oblasti.

7. Mišljenje i predlog komisije Složenost, značaj i aktuelnost predmeta doktorske disertacije, ostvareni naučni i društveni cilj, rezultati i naučni doprinos istraživanja kandidata, kao i kompleksnost metodološkog postupka obrade teme, objavljeni radovi kandidata proistekli na osnovu istraživanja i korišćena literatura, nama referentima daje osnove da Veću Departmana poslediplomskih studija Univerziteta Singidunum predložimo da kandidatu, **master Strahinji Bogdanoviću, odobri odbranu doktorske disertacije pod nazivom „Izbor kriterijuma za procenu projekata ulaganja u poljoprivrednu proizvodnju Srbije”.**

U Beogradu, 14.01.2020. godine

REFERENTI

Prof dr Miroljub Hadžić

Prof dr Zoran Jović

Prof dr Zoran Njegovan

